
MLADI NOVINARI U VOJVODINI

Smiljana Milinkov

IZLAGANJE SA ZNANSTVENOG SKUPA / UDK 070-053.6(497.113), 070.13, 303.62 /
PRIMLJENO: 31.08.2010.

SAŽETAK *Prekovremeni rad, male plaće, neškolorani šefovi, postojanje cenzure, odnosno utjecaj politike i oglašivača na uređivačku politiku, prigovori su novinarskoj profesiji koji su, u okviru istraživanja "Profesionalni status mladih novinara u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini", izrazili novinari do 30 godina starosti. Većina je anketiranih mladih novinara bez stalnog radnog odnosa, prima honorare do 200 eura, a poslodavci i urednici, kako su naveli, nepovjerljivi su prema njima i ne daju im puno prostora da se iskažu. Iako je Srbija još prije deset godina "zakoračila" u demokratske promjene i ostavila za sobom progone i uhićenje novinara, kažnjavanje i ukidanje medija, više od polovine mladih novinara koji su sudjelovali u navedenom istraživanju navelo je da se u novinarskom poslu susreće s ograničavanjem slobode govora, dok čak 10% kaže da se često susreće s cenzurom. Istraživanje o profesionalnom statusu "vječnih honoraraca" proveo je 2009. godine stručni tim Razvojnog fonda za mlade (RFM), uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu, a upitnik je popunilo više od 50 mladih novinara i novinarki iz Vojvodine.*

KLJUČNE RIJEČI

MLADI NOVINARI, "HONORARCI", CENZURA, VOJVODINA

Bilješka o autorici _____

Smiljana Milinkov :: Sveučilište u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija :: milinkova@neobee.net

UVOD

Desetak godina tranzicije opterećenih dodatno svjetskom ekonomskom krizom pokazale su da su, barem kada je riječ o medijima u Srbiji, mladi novinari i novinarki najteže pogođeni nesigurnim statusom. Nakon devetogodišnjeg novinarskog iskustva na jednoj novosadskoj radiopostaji mogu posvjedočiti da su mladi uglavnom "honorarci", bez prava na zdravstveno osiguranje, mirovinski staž i godišnji odmor. Također, kada dođu "crni dani", najlakše je zahvaliti se na suradnji mladima, jer poslodavac nema nikakvih zakonskih obaveza prema njima. Kako bi se skrenula posebna pozornost upravo na ovu populaciju te kako bi se prikupili podatci o njihovoj socijalnom položaju i profesionalnom statusu, provedeno je istraživanje na teritoriju Pokrajine Vojvodine u Srbiji. Koliko novinara/novinarki u dobi do 30 godina ima stalan posao, a koliko njih radi honorarno, kolike su im plaće, odnosno honorari, kakav je odnos poslodavca i urednika prema mladima, koliko su zadovoljni poslom koji obavljaju, neka su od pitanja postavljenih mladima u anonimnom upitniku na koji su odgovarali putem elektroničke pošte. Kako bi se dobila jasnija slika položaja mladih novinara, a ne samo statistički podatci, novinari su zamoljeni da obrazlože odgovore na postavljena pitanja. Cilj samog istraživanja o profesionalnom statusu mladih novinara i novinarki pa i ovog rada jest javno zagovaranje za poboljšanje položaja mladih novinara u medijima, ne samo u Vojvodini nego i u Srbiji, ali i u cijeloj regiji. Osnovna je teza da su mladi novinari "vječni honorarci" što su potvrdili i rezultati ovog istraživanja, prema kojima je čak 75% mladih honorarno angažirano u medijima.

"VJEČNI HONORARCI"

"Sloboda izražavanja i ljudska prava novinara/ki u Vojvodini" naziv je istraživanja o društvenom položaju novinara i novinarske profesije koje je tijekom jeseni i zime 2007./2008. godine proveo pokrajinski pučki pravobranitelj (ombudsman) u suradnji s Odsjekom za medijske studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu u okviru predmeta Istraživačko novinarstvo. Budući da se ovaj projekt nije posebno osvrnuo na mlade novinare, nego uopće na novinarsku profesiju, Razvojni fond za mlade (RFM) proveo je tijekom 2009. godine istraživanje "Profesionalni status mladih novinara u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini", uz pomoć stručnih suradnika Odsjeka za medijske studije na novosadskom Filozofskom fakultetu, Dinka Gruhonjića (predsjednik Nezavisnog društva novinara Vojvodine) i Smiljane Milinkov, te uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu. Prema procjenama Društva novinara Vojvodine i Nezavisnog društva novinara Vojvodine u grupi "vječnih honoraraca" nalazi se oko 500 osoba. Međutim točan podatak ne postoji upravo zbog neriješenog statusa velikog broja mladih novinara i novinarki. Upitnici su adresirani na glavne urednike svih medija u Vojvodini s molbom da ih prosljede mladim kolegama, a odgovore je poslao samo pedeset i jedan novinar. Jesu li mladi lijeni kada je u pitanju suradnja u istraživanju ili su urednici potvrdili svoju ulogu "čuvara vrata" (engl. gatekeepers) ostaje za razmišljanje. Očigledno je da se često zaboravlja da se "redakcije ne mogu voditi kao što se vode pivnice ili osiguravajuća društva. Humani kapital je najvažniji kapital za onog tko hoće napraviti dobre novine ili dobar program" (Rus-Mol, Zagorac Kešer, 2005: 246).

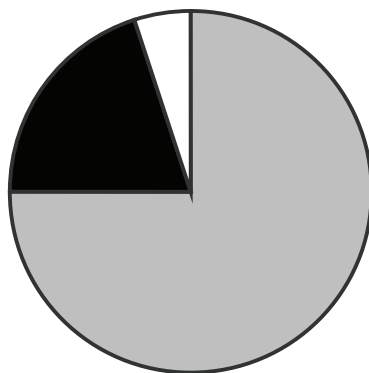
PROFESIONALNI STATUS MLADIH NOVINARA

Anonimni upitnik popunio je 51 novinar do 30 godina starosti (36 novinarki i 15 novinara), većina u dobi od 20 do 25 godina, od čega je više od polovine s visokom školskom spremom, dio sa srednjom školom, a nitko od njih nema završen magistarski studij. U tiskanim medijima radi 20 novinara, na radiju 18, televiziji 10, a na internetu 5 (pojedini su se izjasnili da rade za više vrsta medija). Većina radi u medijima na srpskom jeziku, dok ih osam radi u medijima koji izlaze samo na jezicima nacionalnih zajednica.

Ispitanici su naveli da se profesionalnim novinarstvom u prosjeku bave dvije i pol godine, premda ima i onih koji imaju već osam godina novinarskog staža. Većina u redakciji radi kao novinar/novinarka, dok je njih desetero na mjestu urednika/urednice određene rubrike ili emisije. Većina ovih mladih tjedno radi od 30 do 40 sati.

Što se profesionalnog statusa tiče, trideset i osam mladih novinara (75%) honorarno je zaposleno, deset ih ima stalno zaposlenje, dok troje volontira.

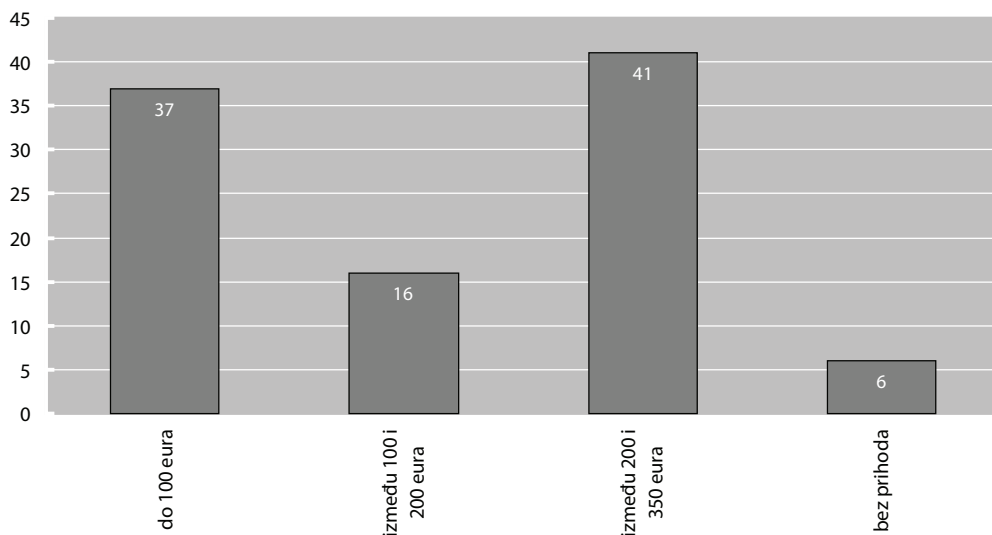
Više od polovine ispitanika (53%) navelo je da mjesečno zarađuje do 200 eura, od čega njih devetnaest (37%) dobije do 100 eura. Ostali kažu da mjesečno primaju do 350 eura. Zanimljivo je da nitko nema primanja iznad 350 eura, što znači da njihova primanja jedva dosežu do visine prosječne plaće u Srbiji.¹

- honorarci 75%
- zaposleni 20%
- volonteri 5%

▲ Grafikon 1.
Profesionalni status
mladih novinara u Vojvodini

¹ Godine 2009., kada je provedeno istraživanje o profesionalnom statusu mladih novinara, prosječna plaća u Srbiji iznosila je 334 eura (izvor: <http://www.seebiz.eu/hr/makroekonomija/srbija/prosečna-neto-plata-u-srbiji-u-oktobru-31.734-dinara,61932.html>).

▲ Grafikon 2.
Mjesečne zarade mladih novinara u Vojvodini

Na temelju prethodnih podataka zaključujemo da čak 61% ispitanika nije zadovoljno svojim primanjima. Novinari mlađi od 30 godina također kažu da nemaju uvid u to uplaćuje li poslodavac radni staž i ostale doprinose na koje je obavezan po zakonu.

Dvije trećine mladih novinara koji su sudjelovali u istraživanju kažu da dužina radnog staža ne utječe na njihova primanja:

"Honorarac je honorarac, bez obzira na to koliko ima radnog iskustva. Najlakše je zaposliti njih, jer ih ne treba puno platiti, a i mogu ih izbaci kad hoće. Uz honorar uvijek ide i "obrazloženje": "nemamo novaca, možeš biti sretan/a, što možeš raditi za nas." (MNV18)

Polovina ispitanika navodi da se poslodavac prema mladim novinarima ne odnosi drugačije nego što se odnosi prema iskusnijim kolegama. Međutim nije zanemariv ni broj onih koji kažu da je poslodavac nepovjerljiv prema njima:

"Poslodavac smatra da su mlađi novinari neupućeni u svoja prava, tako da većina njih na početku suradnje pokuša nezakonite radnje pretvoriti u "srpsku svakodnevicu". Npr. manji dio dogovorenog honorara se piše na ugovor i isplaćuje na račun, dok se drugi dio daje na ruke; potpisivanje putnih naloga za druge; naređivanje prikrivenog oglašavanja i sl." (MNV2)

"Honorarci su osobe, koje se uvijek može iskoristi. Mladi novinari su uglavnom bez stalnog radnog odnosa te se plaše mogućnosti da izgube svoj posao, pa što će dalje. U cilju da poslodavac vidi koliko znaju i vrijede, oni učine sve, uglavnom rade i prekovremeno." (MNV9)

Mladi novinari imaju dobar odnos s urednicima jer su oni, kako kažu, spremniji na dogovore i imaju otvoreniji pristup, premda navode i da se urednik ne suprotstavlja poslodavcu. Također, većina ispitanika kaže da su iskusnije kolege bile voljne da im pomognu kada su stigli u redakciju:

“Pojedine kolege su me upućivale u standarde medijske kuće u koju sam tek došla, davali su mi savjete kome da se obratim kao sugovorniku i davali mi svoje kontakte, dok su drugi pokušavali da me sabotiraju, što je opet za mene vrsta pomoći jer sam naučila kako da se sama izborim u svojoj profesiji.” (MNV2)

Prema podacima koje je naveo Dejan Pralica u knjizi *Diskurs radija*, osvrnuvši se na istraživanje Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje beogradskog Instituta društvenih nauka iz 2006. godine, samo 23% ljudi koji se bave novinarstvom ima završen studij novinarstva. “Također, rukovodstva privatnih stanica vrlo malo sluha imaju kada je u pitanju trajno obrazovanje novinara i voditelja. Vrijeme je novac, a kad jedan voditelj ode na neki seminar, tko će ga zamijeniti, pitaju se često urednici i vlasnici medija.” (Pralica, 2010: 21)

Gotovo svi novinari do 30 godina starosti koji su popunili upitnik kažu da su pohađali seminare, treninge i radionice, međutim problem je što ih više od 80% navodi da se dodatno obrazuju na vlastitu inicijativu i o vlastitom trošku ili o trošku organizatora, dok redakcije nemaju veze s takvim akcijama. Čini se da vlasnici medija i urednici olako prelaze preko činjenice da novinari više nisu samo sakupljači vijesti. “Mediji danas moraju biti odgovorni jer se bave javnim poslom. Da bi za to bili spremni, značajno je da novinari imaju različita i mnoga znanja. Dakle da se permanentno obrazuju i da budu ugledni u zajednici.” (Valić-Nedeljković, 2007: 14-15)

MALE PLAĆE, NEŠKOLOVANI VLASNICI MEDIJA, POVREMENA CENZURA

“Postojanje cenzure i manipulacija medijima” samo je dio problema s kojima se suočavaju mladi novinari. Njima u poslu kojim se bave smeta i “utjecaj politike na novinarstvo, kao i utjecaj oglašivača na uređivačku politiku. Loše je i to što je zakon dozvolio da svatko može kupiti medijsku kuću tijekom procesa privatizacije medija. Smeta mi to što zakon ne predviđa zakonski minimalac za honorare, kao ni beneficirani radni staž za novinare.” (MNV2)

Mladi se žale i na prekovremeni rad, loša primanja, ali i na zatvorenost starijih kolega, odnosno urednika, prema istraživačkom novinarstvu, jer se oni, kako navode, plaše da bi “ozbiljne priče” mogle ugroziti “drugare” političare. (MNV8)

Analizirajući prethodno istraživanje o novinarima u Vojvodini, Dinko Gruhonjić naveo je u svom tekstu *Sloboda izražavanja u novinarstvu u uslovima ekonomskog ropstva* da je u “uvjetima u kojima živimo, u kojima dominiraju siromašni ili veoma siromašni mediji, sasvim logično da o pravoj kvaliteti novinarstva ne može biti ni riječi, na što se, kao šlag na tortu, nadovezuje i “tezgarenje”, kao novinarska “osobna inicijativa”. Samim tim teško je govoriti i o ostvarenju ideala slobode govora, koji zahtijeva minuciozan, analitičan, kritičan i veoma posvećen pristup” (Gruhonjić, 2009: 42). Stoga i ne čudi podatak da čak 65% mladih novinara smatra da novinarstvo u Srbiji nije dovoljno cijenjena profesija:

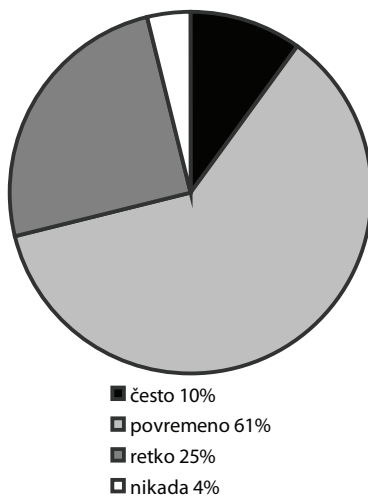
“Ne postoji jasna strategija u društvu kojom bi se afirmiralo profesionalno novinarstvo i podržao rad kolega koji ozbiljno i odgovorno obavljaju svoj posao. Opći dojam je da društvo ne smatra novinarstvo institucijom društva već instrumentom vlasti i ozbiljno novinarstvo čini se, gubi bitku pred najezdom žutog tiska i nekvalitetnih televizijskih programa, koji signaliziraju opću krizu društva.” (MNV32)

“Novinarstvo s razlogom nije cijenjeno. Devedesetih godina novinari su radili za vlast. Smatram da ljudi još uvijek tako gledaju na ovu profesiju. Još uvijek postoje novinari, koji nesavjesno rade, samo gledaju svoj korist. Treba proći još nekoliko godina da se to promijeni.” (MNV15)

SLOBODA GOVORA

Dubravka Valić-Nedeljković u priručniku *O novinarstvu i novinarima* podsjeća da su “cenzura, senzacionalizam, dobar ukus, unutrašnji pritisci na novinare pojave koje se nameću medijima izvana ili ih vlasnička i upravljačka struktura sama proizvodi kako bi novinarima nametnuli samo jednu vodilju u radu, a to je bolji plasman glasila na tržištu s ciljem ostvarivanja profita” (Valić-Nedeljković, 2007: 181).

Zabrinjava podatak da se čak 71% anketiranih mladih novinara u svom radu susreće s ograničavanjem slobode govora. 10% ovih mladih navodi da se često susreće s cenzurom, dok se povremeno susreće 61%. Samo je dvoje novinara navelo da se nikada nije susrelo s ograničavanjem slobode govora.

▲ Grafikon 3.

Koliko se često mladi novinari susreću s kršenjem slobode govora?

"Ne dirati stranku poslodavca, ne dirati u oglašivače, ne dirati u one koji će možda jednog dana biti oglašivači. Postoje situacije koje se tiču marginaliziranih grupa (LGBT), o tim sugrađanima se ne govori previše, čak se izbjegava tema. Pojedini političari se također ne smiju previše oštro kritizirati." (MNV2)

"U odnosu novinara i urednika u mojoj redakciji nema ograničavanja sloboda, ali se ponekad nešto prešuti po nalogu marketinga, budući da smo komercijalna radio stanica i radimo po tržišnim principima." (MNV44)

"Ovo pitanje ovisi o vlasniku i uredniku. Nažalost ovi ljudi su još uvijek "politički obojeni" i medije koriste za promoviranje svoje ideje i misli." (MNV8)

Iako je više od polovine ispitanika navelo da se u bavljenju novinarstvom osjećaju sigurno, ipak nije zanemariv broj (45%) koji kažu da se osjećaju djelomično sigurno ili potpuno nesigurno.

"Zavisí kakav je novinar i čime se bavi. Politički novinari su u većoj opasnosti od novinara koji se bave kulturom ili obrazovanjem." (MNV5)

"Nažalost, još uvijek smeta nekim slojevima društva, kada novinar sazna nešto ili istražuje. Nacionalni stroj, obraz, 64 županije, političari i tajkuni." (MNV50)

"Za tri godine koliko se bavim ovim poslom, svega pet-šest puta mi se desilo da mi je neko prijetio zbog objavljenog teksta, dolazio u redakciju urlati na mene i slično. Mnogo više sam puta očekivala da će mi se to ponoviti, a nije, zato je odgovor uglavnom, a ne djelomično sigurno ili nesigurno." (MNV17)

Ipak, većina (85%) mladih novinara koji su popunili upitnik zadovoljna je poslom kojim se bavi:

"Usprkos svemu, novinarstvo je dinamična profesija, u kojoj čovjek najčešće ovisi sam o sebi i o svojoj ideji i u kojoj se svakog dana pomiču granice izdržljivosti." (MNV2)

"I pored svih poteškoća koje prate ovu profesiju, u suštini sam zadovoljna, jer svjesno želim učestvovati u promjeni i unaprjeđenju društva u kojem živim. Novinarstvo posjeduje moć konstruiranja stvarnosti, moć da pozove na odgovornost one koji djeluju suprotno interesima cjelokupnog društva, da obrazuje, zabavi i to je veliki izazov." (MNV15)

"Sviđa mi se rad s ljudima, pisanje o problemima koje sve nas podjednako tište, a o kojima malo tko smije otvoreno govoriti." (MNV22)

"Prvo i osnovno svakako jest ljubav prema poslu pa se nekako većina loših stvari relativno lako podnese. Sloboda kreiranja svog radnog vremena. Dinamika." (MNV7)

Predsjednik Nezavisnog društva novinara Vojvodine Dinko Gruhonjić također optimistično gleda na budućnost novinarstva u Srbiji:

"Otuda, makar to i ne izgledalo iz svega navedenog, uopće nisam pesimist kada je budućnost novinarstva u Srbiji u pitanju. Stanje je potrebno skenirati i postaviti dijagnozu, kako bi se mogao prepisati i lijek. I zato su istraživanja poput ovih veoma dragocjena. Sljedeći je korak vidjeti što nam je činiti s preporukama koje su vrlo oštromno i do krajnosti točno formulirane u završnim komentarima istraživanja. A znamo i što

nam je činiti: inzistirati na njihovom provođenju, javno zagovarati 'našu stvar' i ako treba do beskraja ponavljati, ponavljati, ponavljati... A mi, koji smo novinari/ke, za početak možemo biti barem toliko svjesni da imamo jako oružje u rukama i da se ne zovemo tek tako 'sedma sila'." (Gruhonjić, 2009: 43)

ZAKLJUČNA PROMIŠLJANJA

Nakon sramotnih devedesetih godina kada je medijsku scenu u Srbiji (uz časne iznimke) obilježavala ratna propaganda i širenje jezika mržnje prema svakome tko je drugačiji, donošenje tzv. demokratskih promjena početkom novog milenija nije podrazumijevalo i lustraciju u srbijanskom društvu te je nije bilo ni u novinarskoj profesiji. Izostanak sudskih kazni i jasne distance od ratnohušakačkog i režimskog novinarstva pridonio je daljnjoj degradaciji profesije. Nekadašnji sirovi politički utjecaj na uređivačku politiku medija, a samim tim i na novinare, danas je zamijenjen suptilnijim ekonomskim pritiscima.

Mladi novinari koji su se odazvali pozivu da sudjeluje u istraživanju "Profesionalni status mladih novinara u Vojvodini", osim što su odgovorili na postavljena pitanja, potrudili su se i obrazložiti svoje odgovore, čime su slikovito i bez ustručavanja ukazali na probleme i prepreke na koje nailaze u svakodnevnom radu. Na taj način, osim što je potvrđen njihov loš profesionalno-socijalni status, mladi su pokazali i hrabrost jer o cenzuri, sigurnosti te utjecaju političara i tajkuna na novinarstvo rijetko se kad može čuti od "starijih" kolega. Zrelost i otvorenost mladih novinara pokazuje da za novinarsku profesiju, poljuljanu u ova tranzicijska vremena, ima još nade.

Literatura

- >Gruhonjić, Dinko (2009) Sloboda izražavanja u novinarstvu u uslovima ekonomskog ropstva, str. 41-44, u: Todorov, Danica (ur.) *Sloboda izražavanja i ljudska prava novinara u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski ombudsman.
- >Nedeljković-Valić, Dubravka (2007) *O novinarstvu i novinarima*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- >Pralica, Dejan (2010) *Diskurs radija*. Novi Sad: Media Art Service International.
- >Rus-Mohl, Stephan, Zagorac Keršer, Ana Jugoslava (2005) *Novinarstvo*. Beograd: Clio.

YOUNG JOURNALISTS IN VOJVODINA

Smiljana Milinkov

ABSTRACT *According to a recent study entitled, "Professional Status of Young Journalists in the Autonomous Province of Vojvodina", the primary complaints of journalists thirty-years old and younger are overtime, small salaries, uneducated executives, censorship, and the influence of politics and advertisers on editorial policy. Most of the interviewees are not permanently employed, receiving some 200€ honoraria, and as they have mentioned, executives and editors do not sufficiently trust them, nor are they afforded adequate space to express themselves. While Serbia has enacted nominal steps toward democracy over the past ten years, and in the process has reduced the number of persecutions and arrests of journalists and punishments and cancellations of media, more than half of the young journalists surveyed have experienced restraints in freedom of speech while doing their job. Further, ten percent of those surveyed state that they are often censored. The basis of this examination emanates from research on the professional status of "eternal freelancers", conducted in 2009 by the Youth Development Fund (Razvojni fond za mlade – RFM) expert team, with the support from the Provincial Secretariat for Sport and Youth. In addition, a questionnaire has been filled out by over 50 young journalists from Vojvodina.*

KEY WORDS

YOUNG JOURNALISTS, FREELANCERS, CENSORSHIP, VOJVODINA

Author Note

Smiljana Milinkov :: University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia :: milinkova@neobee.net